

ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNDE YENİ BİR YAPILANMA ÖNERİSİ

Gültekin Türkoğlu
TEK Eski Genel Müdürü

İletim hizmeti gibi dağıtım hizmeti de bir doğal tekel niteliğindedir. Çünkü bir dağıtım sistemini iki ayrı şirket bir arada işletemez. Dağıtım sistemini sadece bir şirket işleteceğinden dağıtım hizmeti bir tekel konumundadır. Ancak öyle bir tekel ki bu tekelin hizmetlerinden tüm müşteriler ayırım yapılmaksızın eşit olarak faydalanmak durumundadırlar.

Aynı şartlar iletim sistemi için de geçerli olduğundan demek ki, iletim ile dağıtım hizmetleri aynı özelliklere haizdir. Ancak 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nda dağıtım şirketlerine iletime göre bir ayrıcalık tanınmıştır. İletim şirketinin veya şirketlerinin iletimin dışında başkaca bir faaliyet göstermesi yasaklanmışken, dağıtım şirketine veya şirketlerine dağıtım hizmetinin yanında üretim ve perakende satış faaliyetlerinde bulunmasına müsaade edilmiştir.

Böylece dağıtım hizmetlerinin, üretim, iletim, dağıtım, satış alanlarında dikey entegre yapıdan ayrıştırılarak rekabetçi yapılanmaları engellenmiş olmakta, dağıtım şirketleri yeniden dağıtım, satış ve üretim faaliyetleri yapan bir düşey entegre yapıya kavuşmuş olmaktadır. Bu nedenle dağıtım şirketi veya şirketlerinin iletim faaliyetlerinde olduğu gibi satış ve üretim faaliyetlerini yapmasının önlenmesi yerinde olacaktır.

İkisi de doğal tekel niteliğine sahip iletim ve dağıtım hizmetlerinde bu

derece farklı bir düzenleme serbestleşme amaçlarının gerçekleşmesini daha başlangıçta önlemiş bulunmaktadır.

4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu gerekçesinde "dağıtım şirketlerinin, perakende satış hizmetinden ve de dağıtım sisteminden yararlanmak isteyen tüm kullanıcılara eşit, taraflar arasında ayırım gözetmeden elektrik enerjisi dağıtım ve bağlantı hizmetleri sunacakları" belirtilmektedir.

Yasa'da bir yanda elektriğin üretim, iletim, dağıtım ve perakende satış faaliyetlerinin birbirinden ayrıştırılarak rekabete açılması amaçlanırken, diğer yandan yine aynı yasada dağıtım şirketlerine yukarıda belirtilen ayrıcalıklar tanınarak, rekabete en açık faaliyet alanı olan perakende satış hizmetlerinin rekabet olanaklarını daraltan hükümler yer almakta, bir bakıma rekabet yerine dikey bütünleşmeye (tekelleşmeye) olanak sağlanmaktadır.

Bu şekilde dikey bütünleşik (dağıtım, satış ve de üretim alanlarında) tekelci bir yapıya sahip dağıtım şirketi veya şirketleri perakende satış şirketleri ile serbest tüketicilerin faaliyetlerini engelleyecek her türlü yaptırımda bulunabilmek olanağına sahip olmaktadır.

Bu nedenle, dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi bu gibi sakıncaları da beraberinde getirecektir. Elektrik dağıtım tesislerinin özelleştirilmesine geçmeden bu sakıncaları önleyecek tedbirleri almak gerekmektedir.

Bu ifade ettiğimiz sakıncalar Avrupa Birliği (AB) enerji pazarında da ortaya çıktığından AB Komisyonu gaz ve elektrik pazarında tekeleşmeyi önleyici bir kısım tedbirler alma gereğini duymuştur.

Bilindiği gibi AB Komisyonu uzun zamandır şirketlerin gaz boru hatları ve elektrik şebekelerinde ayrıştırmayı istiyor, Fransa ve Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa Birliği ülkeleri de buna karşı çıkıyordu. AB Komisyonu bir ara çözüm olarak bağımsız bir sistem operatörü alternatifi üzerinde çalışmaya başladı. Buna göre her üye ülke bu iki seçenekten birini uygulayabilecektir.

AB Komisyonu'nun üzerinde durduğu bir diğer konu da Rusya ve Suudi Arabistan gibi Avrupa Birliği dışı ülke şirketlerinin Avrupa Birliği enerji pazarına girişlerini kısıtlamak olacağı anlaşılmaktadır. Bunu sağlayabilmek için özellikle karşılıklılık esasının getirilmesi düşünülmektedir.

Bütün bunlar göstermektedir ki 1990'ların ortasında Avrupa Birliği'nin başlattığı serbest piyasa modelinin uygulamasında bugün gelinen noktada, rekabet sağlanamamış ve enerji pazarında tekelleşmeye gidüş yolunda AB içerisinde kuvvetli bir endişe oluşmuştur.

Avrupa Birliği içindeki bu endişeler ülkemiz için de aynen geçerlidir. Bu endişeleri gidermek için Avrupa Birliği bir seri önlemler alırken, biz 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nda yapılan yeni değişiklikler ve özelleştirme uygulamaları ile enerji pazarında tekelleşmenin önünü açmaktayız.

Oysa Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş'nin (TEDAŞ) özelleştirilmesi hakkında Rekabet Kurumu verdiği görüşte, bu sakıncaları belirtmiş ve rekabeti sağlamak için "dağıtım hizmeti ile satış hizmetinin birbirinden sahiplik olarak ayrıştırılması" gerektiğini bildirmiştir.

Diğer faaliyetlerden arındırılmış, sadece dağıtım hizmeti ile yükümlü olacak dağıtım şebekelerinin iletim şebekelerinden bir farkı olmayacaktır. Bilindiği gibi 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nda 380 kilovolt ve 154 kilovolt sistem iletim şebekesi, 34.5 kilovolt ve daha alt gerilimli sistem ise dağıtım şebekesi olarak adlandırılmaktadır. Her iki şebeke ile de üretici ile tüketici arasında elektrik enerjisinin sadece iletimi ve dağıtım yapılmaktadır.

Dağıtım hizmetleri satış hizmetinden ayrıştırıldığında, dağıtım sistemi özel şirketler için cazibesini de kaybedecektir. Bu durumda iletim ve dağıtım hizmetlerini aynı kuruluş bünyesinde birleştirmek mümkün olacak ve bu durum iletim ve dağıtım arasında koordinasyonu ve verimliliği de artıracaktır. Böylece Türkiye Elektrik İletim A.Ş (TEİAŞ) ve TEDAŞ'ın birleştirilmesi mümkün olabilecektir.

Serbest piyasa düzenine geçilen 2001 yılından günümüze kadar geçen sü-

reçte karşılaşılan en önemli sorun, üretim yatırımlarının özel kesim tarafından yeterince yapılamaması ve ülkenin arz güvenilirliği sorunu ile karşı karşıya kalmış olmasıdır. 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu, arz güvenilirliği sorununu giderme görevini Elektrik Üretim A.Ş'ye (EÜAŞ) vermiştir. Ancak bu görevin ne zaman ve ne şekilde verileceği ve EÜAŞ'nin bunun için kimin tarafından görevlendirileceği yasada açıkça belirlenmemiştir. Bu nedenle, arz güvenilirliğinin sağlanmasında başarılı olunamamaktadır.

EÜAŞ'nin bu görevini başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için görevlendirilme prosedürüne açıklık getirilmeli ve EÜAŞ üretim yatırımlarının başlangıcından tamamlanmasına kadarki süreçte aktif olarak rol almalıdır.

Bunun için şöyle bir modelin yararlı olacağı düşünülebilir;

Gelişme aşamasını henüz tamamlamamış olan ülkemizde elektrik yatırımlarının orta ve uzun süreli bir planlamaya göre yapılması gerekliliği yadsınamaz. Elektrik sisteminde üretim, iletim, dağıtım yatırımlarının bir arada planlanması ve aralarında tam bir koordinasyonun gerçekleştirilmesi şarttır. Bu nedenle, her biri kamu kuruluşu olan EÜAŞ, TEİAŞ ve TEDAŞ'ın Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) örneğinde olduğu gibi tekrar bir çatı altında toplanmasında, gerçekçi bir planlamanın yapılması ve yatırımların izlenmesi ve zamanında gerçekleştirilmesi açısından yarar vardır.

Bu öneri ile bir üretim planına göre, kamunun ve özel sektörün bir arada yatırım yapması ve bu güç birliği ile yatırımların daha hızla gerçekleştirilmesi sonucunda arz güvenilirliğinin sağlanması da mümkün olacaktır.

Arz güvenilirliğinin sağlanabilmesi için yatırımların gerçekleştirilmesi için şöyle bir yöntem uygulanabilir;

Bu yeni oluşturulacak kuruluş, yapacağı planlamaya göre, kurulacak üretim tesislerinin, yeri, yakıt cinsi, büyüklüğü, zamanı ve üretecekleri enerjinin birim maliyetini belirlemeli, üretim tesisleri için yeterli görülecek yerli ve yabancı özel şirketler arasında bir ihale açmalı, kazanan firmanın yatırıma başlamasını ve ilerleme durumunu izleyerek, işe başlama tarihinde veya iş programının gerçekleştirilmesinde aksamalar olduğu takdirde zaman geçirmeden gerekli önlemleri alabilmelidir.

Eğer açılan bu ihaleye hiçbir istekli firma teklif vermez veya alınan tekliler uygun bulunmaz ise, anılan bu yatırım, arz güvenilirliğini sağlamak için kamu kuruluşu tarafından gerçekleştirilmelidir.

Bu yeni kuruluş ürettiği elektriği doğrudan Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş'ye (TETAŞ) ve de toptan veya perakende satıcılara satabilmelidir. ■